

Yard. Doç. Dr. Emel ERGUN

İ. Ü. Edebiyat Fakültesi

Fransız Dili Eğitim Anabilim Dalı

FRANSIZCA ÖĞRETİMİNDE İLETİŞİMCİ YAKLAŞIM VE TÜMCEÜSTÜ DİLBİLGİSİ

Yabancı dil öğretiminde izlenen yöntem ne olursa olsun, dilbilgisine yönelik çalışmalar öğretimin vazgeçilmez bir parçasını oluşturmuştur her zaman. Ancak, benimsenen yöntemin amacı doğrultusunda, çeşitli dönemlerde dilbilgisi öğretimi değişik biçimlerde gerçekleşmiştir.

Dilbilgisi-çeviri yöntemi adıyla da anılan geleneksel yöntemde öğretim dilbilgisi odaklıdır. Söz konusu öğretim örnekçesine göre hazırlanmış yöntemlerin en yaygını olan *Cours de langue et de civilisation françaises* adlı yöntemde öğretim birimi olarak yer alan her «ders» belirli bir dilbilgisi izleğini ve bunu örneklendiren bir oluşturulmuş betiği içerir. «Ders»i izleyen alıştırmalarda amaç ele alınan dilbilgisi izleğinin öğrenimini pekiştirmektir. Bir başka deyişle, yöntemin içerdiği oluşturulmuş betkler bir yandan belirli bir sözlüksel alanda yer alan sözlükbirimleri, bir yandan da önceden saptanmış bir dilbilgisi izleğini yansıtır. Örneğin, yöntemin II. düzeyinin beşinci dersinde¹ yer alan sözlükbirimler «otomobil» kavram alanını dilsel düzlemde örneklendiren birimlerdir. Aynı «ders»te öğretilmesi amaçlanan konu ise etken/edilgen tümce biçimleridir. Dilbilgisi alıştırmaları da etken tümcelerin edilgen tümcelere çevrilmesi ya da edilgen tümcelerin etken tümcelere çevrilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır :

DİLBİLGİSİ₁ : Sözlüksel birimler + Dilbilgisel izlekler

Kuramsal temelini XX. yy. dilbiliminin kurucusu F. de Saussure'ün öğretisinin ve L. Bloomfield öncülüğünde gelişen Ameri-

---

1 MAUGER, G., *Cours de langue et de civilisation françaises*, Paris, Hachette, 1955, s. 10-11.

kan yapısalcılığının oluşturduğu sözlü-işitsel ve görsel-işitsel yöntemlerde dilbilgisi öğretimi bambaşka bir boyut kazanmıştır. Öğrencinin yaşadığı toplumla yabancı dilin konuşulduğu toplumun ekinsel özelliklerini gözönünde tutarak inceleyen toplumdilbilimi, dil öğrenme yetisine, dilsel etkinlikler ve ruhbilim bağıntısına ışık tutan ruhdilbilimi² de yabancı dil öğretiminde yeni ufuklar açan bilim dalları arasında saymamız gerekir. İşte, bir yandan yöntem-bilimcilerin ve öğretim bilimi uzmanlarının o döneme değin benimsenen dilbilgisi öğretimi örnekçesinin kimi eksikliklerini ya da yetersizliklerini gözlemlemeleri, bir yandan da dilbilim ve uygulamalı dilbilim alanlarındaki gelişmeler yabancı dil öğretim yöntemlerinin, buna bağlı olarak da dilbilgisi öğretiminin köklü bir değişikliğe uğramasına yol açmıştır.

Sözlü-işitsel ve görsel-işitsel yöntemlerde dilbilgisi öğretimi yabancı dilin tümce yapılarının öğretilmesi biçiminde algılanmıştır. Bir başka deyişle, geleneksel yöntemde başvuru alan betimsel, belirtik dilbilgisi yerini örtük dilbilgisine bırakmıştır. Örtüklük ve yapı kavramı söz konusu yöntemlerdeki dilbilgisi anlayışının temelini oluşturmuştur. H. Besse ve R. Porquier örtük dilbilgisini «açıklamasız, tümevarımcı öğretim biçimi» olarak tanımlar³. Çünkü bu yöntemlerde, geleneksel yöntemle karşıt olarak öğrenciye hiçbir dilbilgisel açıklama yapılmaz ve üstdil kullanımına başvurulmaz. Amaç, yapısal alıştırmalar aracılığıyla öğrencinin belirli kullanım biçimlerini, dilsel yapıları özümsemesini sağlamak ve öğrenciye bunları başka bağlamlarda kullanabilme yetisini kazandırmaktır. Yapısal dilbilimin yabancı dil öğretimine en önemli katkılarından biri olan yapısal alıştırmalar öğrencinin örnek tümce ya da tümceler aracılığıyla sunulan bir dilsel yapıyı başka tümcelere uygulayarak özümsemesini sağlar. Anlam ve bağlam sorunlarının göz ardı edildiği gerekçesiyle yoğun eleştiriler alsalar da, bu alıştırmalara günümüzde de birçok yabancı dil öğretim kitabında yer verilmektedir :

2 SENEMOĞLU, O., «Dilbilim Kuramları ve Yabancı Dil Öğretimi», *Dilbilim IX*, 1990, s. 211.

3 BESSE, H., PORQUIER, R., *Grammaires et didactiques des langues*, Paris, Hatier-Crédif, 1984, s. 86.

DİLBİLGİSİ₂ : Dilsel yapılar + Yapısal alıştırmalar

Yabancı dil öğretiminde iletişimci yaklaşımın oluşmasına katkıda bulunan temel düşünce dilin bir iletişim edimi, bir iletişim eylemi biçiminde algılanmasıdır. Böylece, yabancı dil öğretimindeki temel amaç öğrenciye iletişim edinci kazandırmak olmuştur. Ayrıca yabancı dili görsel-işitsel yöntemler aracılığıyla öğrenenlerde gözlemlenen kimi yetersizlikler de yeni yönelişlere ışık tutmuştur. Dilin yazılı boyutunun yeterince ele alınmaması, yöntemlerde yer alan konuşma metinlerinin yapaylığı, sözlükbirimlerin Temel Fransızca'da yer alan birimlerle sınırlandırılması öğrencilerin gerçek bildirişim durumlarında güçlük çekmelerinin başlıca nedenleri olarak gösterilmiştir.

İletişim edincinin kazandırılması amaçlanan iletişimci yaklaşım çerçevesinde dilbilgisi öğretiminde de kimi düzenlemelere başvurulmuştur. Uzmanlar, yabancı dilde dilbilgisi öğretiminin söz konusu dilin biçimsel yapılarının öğretimiyle sınırlı kalamayacağı, doğru tümce üretebilme yetisinin yabancı dilde iletişim kurmak için yeterli olamayacağı görüşüne varmışlardır. Metindilbilim, söylem çözümlemesi ve edimdilbilimin verilerinden yararlanan yöntem bilimciler dilbilgisi öğretiminde öğrenim birimini genişleterek tümce yapısı yerine tümceüstü birimlerin işleyiş biçimleri üzerinde yoğunlaşmışlardır çalışmalarını. Bunun temel nedeni, iletişimin, aralarında hiçbir bağıntının kurulmadığı ayrışık tümcelere değil; aralarında çeşitli düzlemlerde bağıntıların kurulduğu ardışık tümcelerden oluşan sözlü ya da yazılı metinler aracılığıyla gerçekleşebilmesidir. Dil bilimciler metin kavramını değişik biçimlerde tanımlasalar da, S. Moirand'ın da belirttiği gibi⁴, tüm tanımların ortak yönü metnin ya da söylemin dil dizgesindeki gücüllüklerin kullanımını çeşitli biçimlerde ele almalarıdır. Böylece, iletişimci yaklaşım çerçevesinde amaç fransızca öğretmek değil; fransızca aracılığıyla iletişim kurmayı öğretebilmektedir⁵.

4 PECHEUR, J., «Entretien avec Sophie Moirand et Jean Peytard», *Le français dans le monde* 251 Août-Sept. 1992, s. 46.

5 BOYER, H., BUTZBACH, M., PENDANX, M., *Nouvelle Introduction à la Didactique du Français Langue Etrangère*, Paris, Clé International, 1990, s. 38.

Öğretim biriminin tümceden tümceüstü birimlere doğru genişlemesinden başka, iletişimci yaklaşımda yapı kavramı da yerini söz-eylem kavramına bırakmıştır. Bu kavramda odaklaşan dilbilgisi alıştırmalarında amaç çeşitli durumlarda iletişim kurarken başvuru söz-eylemleri değişik biçimlerde dile getirme yetisi kazandırmaktır. İletişimci yaklaşımın ilkeleri doğrultusunda hazırlanan yöntemlerin ilki sayılabilecek *Archipel* yönteminde uygulanan bir alıştırmaya türünde öğrenciye belirli bir durumda söze dökmesi istenen söz-eylem dizelgesi verilir. Örneğin,

- Zayıflamak isteyen biri doktora gider
- Sorununu belirtir
- Doktor kilosunu ve yaşını sorar
- Hasta yanıtlar
- Doktor yemesi ve yememesi gereken besinleri sayar
- Hasta üzgün bir biçimde doktoru yanıtlar⁶.

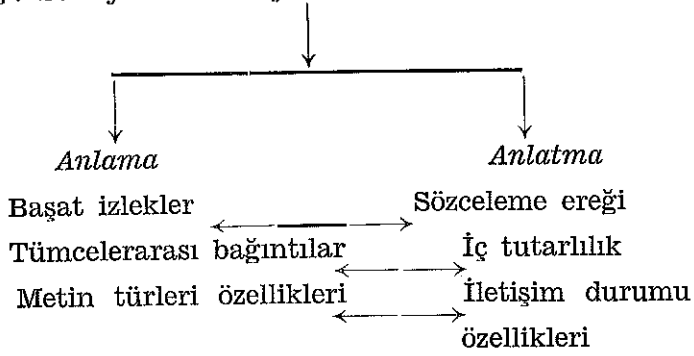
Bu tür alıştırmaların bir yararı da öğrenciye anlatım özgürlüğü tanıyarak anlama/anlatma becerilerinin düzeyini ortaya koymasını sağlamaktır.

Dilbilgisi öğretiminde bu tür yeni yaklaşımların uygulanmasına karşın, tümceüstü dilbilgisini benimseyen bir yabancı dil öğretim yönteminin gerçekleştirilmiş olduğunu söyleyemiyoruz. Bununla birlikte, *Archipel*, *Sans frontières* gibi günümüzde Fransızca öğretiminde sıklıkla kullanılan yöntemlerde tümceüstü sözcelemlerin anlaşılmasına ve anlatılmasına yönelik alıştırmalara yer verildiğini gözlemlemekteyiz. Söz konusu alıştırmalar bir yandan kişi, ortam, zaman gibi metin dışı öğelerin, bir yandan da metindeki bütünlüğü sağlayan tümcelerarası uyumluluk ya da iç tutarlılık öğelerinin incelenmesine, özümsemesine yöneliktir.

İletişim edincinin önemli bir bileşenini oluşturan metinleri anlama/anlatma edinci ancak söz konusu alıştırmaya türünün çeşitlendirilmesiyle geliştirilebilir. İletişimci yaklaşım ilkelerine göre gerçekleştirilen dilbilgisi öğretimini şöyle özetleyebiliriz :

6 BENADAVA, S., «La civilisation dans la communication», *Le français dans le monde* 184, Avril 1984, s. 79-80.

DİLBİLGİSİ₃ : Söz-eylem → Söylem

E. ERGUN